

ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОГО СТРАХУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проблема страху була актуальною у всі часи й епохи, адже страх супроводжував людство завжди. Він – невід’ємний компонент буття. Особливо животрепетним цей феномен стає в перехідні періоди розвитку суспільства, коли підвищується інтенсивність відчуття страху, і він отримує глобальний характер. Страх сьогодні – постійна характеристика людської свідомості. На зміну «старим» страхам, які люди не змогли подолати, прийшли нові страхи, породжені війнами, бідністю, безробіттям, сепаратизмом, тероризмом, хворобами, політичними, економічними, техногенними, соціокультурними процесами тощо.

Слід зауважити, що проблемі страху в Україні тривалий час не приділяли належної уваги (це частково можна пояснити перебуванням нашої держави у складі СРСР, де вважали що страх властивий лише буржуазним суспільствам Заходу). З 1990-х років, тобто з часів здобуття Україною незалежності означена проблема зацікавила філософів, психологів, культурологів, істориків, медиків, письменників тощо.

Ми визначаємо страх як «стан, який виражає невпевненість у пошуках надійності, що зумовлений дійсною чи уявною загрозою біологічному чи соціальному існуванню і благополуччю людини, забезпечуючи при цьому самозбереження індивіда» [Мовчан М. Н. Екзистенціал страху и современный человек // Ученые записки. – № 1. Серія: Мова та література. Серія: Суспільно-політичні науки. – Баку-Полтава, 2012. – С. 6.]. Досліджуючи страх у нас виникло стійке переконання у тому, що це надзвичайно складний і полівекторний феномен людського буття.

В даний час люди можуть успішно маніпулювати страхами для того, щоб отримати потрібний результат. Ключову роль тут часто відіграють засоби масової інформації (ЗМІ). З усією відповідальністю можна відзначити, що ірраціональний страх – це дуже дієвий спосіб для «відключення» здорового глузду і захисних психологічних механізмів. Приголомшена людина піддається навіюванню і вірить в будь-який запропонований їй «рятувальний засіб». І на це є свої вагомі причини. Адже не секрет, що індивід хоче отримати те, що він хоче. На деякий час він це й отримує (можливо навіть у вигляді короткострокової надії).

Слід підкреслити, що бурхливий розвиток генетики, поява штучних і генетично модифікованих продуктів мають не тільки шкідливий вплив, а й зумовлюють виникнення певних тривог і страхів. Навіть природа не в силах витримати втручання людини в її надра і намагається застерегти нас погодно-кліматичними аномаліями і відповідним погіршенням умов життя. Вона (природа) теж стає джерелом страхів.

Проблема тривог і страхів сучасної людини набуває все більшого значення. Категорія страху є багатограним поняттям. Підтвердженням цієї думки є аналіз дослідниками страху як емоції, стану, відчуття, почуття, афекту.

Теперішня людина опинилася в полоні власних тривог і страхів. Життя постійно ставить її на межі відомого і невідомого, таємничого і непередбачуваного. Перебуваючи в такому стані, індивід постійно відчуває страх. Це може бути страх перед собою, страх невдачі й успіху, страх майбутнього, страх перед невизначеністю, страх старості, страх самотності, страх смерті.

Практика життя показує, що людина, незважаючи на відчуття страху, постійно бореться з ним. Вона намагається подолати думки про невідоме майбутнє та усвідомлювати власну скінченність і жити повноцінним життям. Соціальна та політична нестабільність, постійне зниження рівня життя, тероризм, збільшення кількості катастроф, стихійних лих та природних катаклізмів тримають сьогочасну людину в постійному страху і тривозі. Тривога, як «емоційний стан, який виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки» [Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В.Б.Шапар, В.О.Олефир, А.С.Куфлієвський, Б.І.Фурманець та ін. – Х.: Прапор, 2009. – с. 536] перед невідомим і непередбачуваним майбутнім глибоко вкорінена в людське мислення. Люди з жахом можуть ставитися до минулого, їх дуже часто не задовольняє нинішній час. Але дійсний страх індивід здатний відчувати передусім тоді, коли думає про те, що чекає на нього в майбутньому. Здавалося б, на порозі ХХІ століття людина вже не повинна боятися майбутнього, завдяки інформаційним технологіям люди навчилися прогнозувати своє життя на десятки років вперед. Однак, незважаючи на це, сучасна особистість не відчуває себе більш захищеною. А коли страх стає постійною характеристикою свідомості, ми можемо говорити про формування катастрофічної свідомості.

Вектор страхів теперішньої людини зміщується: від страху, спрямованого на зовнішній світ (страх перед природними катаклізмами, світовим тероризмом) на страх внутрішній (страх перед владою, перед загальною незахищеністю: економічною, правовою, соціальною, навіть, перед самим собою (неповага з боку сім’ї, відсутність самоповаги)).

Відзначимо, що для виходу із сучасної кризи можливо і не потрібно шукати абсолютно нової моралі, а доцільно відродити такі вічні цінності як розсудливість, справедливість, стійкість і поміркованість. Звернення до екзистенціалу страху в умовах сучасної екзистенційно-антропологічної кризи пов’язане з формуванням такого образу світу, який породжується відчуженням від звичних ustalених цінностей і норм. Страх не можна оцінити однозначно, оскільки його обсяг і зміст надзвичайно різнопланові. Саме тому необхідно продовжувати приділяти проблемі страху належну увагу: аналізувати його складові, бачити в ньому не тільки негативні сторони, але і важливі позитивні аспекти. Потрібно усвідомлювати і те, що в сучасній класифікації страху, крім природних (біологічних) і соціальних страхів виділяється ще й екзистенціальний страх, обумовлений тим, що людина скінченна (тимчасова), і вона знає про це; індивід усвідомлює очевидність і неминучість втрати себе. Екзистенціальний страх неможливо подолати, та й не непотрібно, тому що він є атрибутом людського існування (тобто це те, чого не може не бути). Коли сила цього страху незрівнянно велика, вона може привести особистість людини до глибоких переживань і руйнувань. Але важливо не забувати і про те, що завдяки саме екзистенційному страху людина отримує можливість відчувати справжність, істинність, «смак» буття. Без цього феномена наше буття не може бути повним. Найкращим виходом з такого стану страху є його визнання (тобто вміння жити з цим страхом), а це – потужний крок для того, щоб успішно думати, діяти, творити.